

Steve Sem-Sandberg

**Vojín
W.**

**Přeložila
Dagmar Hartlová**

Vojín W.

Vyšlo také v tištěné verzi

**Pa
se
ka**

Steve Sem-Sandberg

Vojín W. – e-kniha

Copyright © Paseka, 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

VOJÍN W.

STEVE SEM-SANDBERG

VOJÍN W.

NAKLADATELSTVÍ PASEKA

PŘELOŽILA DAGMAR HARTLOVÁ

The cost of this translation was defrayed by a subsidy from
the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged.
Překlad této knihy byl laskavě podpořen Švédskou kulturní radou.

KULTURRÅDET

© 2019 Steve Sem-Sandberg

First published by Albert Bonniers Förlag, Sweden

Published by arrangement with Nordin Agency AB, Sweden

Translation © Dagmar Hartlová, 2021

ISBN tištěné knihy: 978-80-7637-162-0

ISBN ePUB: 978-80-7637-246-7

ISBN MOBI (Kindle): 978-80-7637-248-1

ISBN PDF: 978-80-7637-247-4

WOYZECK (důvěrně): Pane doktor, slyšeli už něco vo dvojí tváři přírody? Když slunko stálo nad hlavou a celej svět jako by měl chytout plamenem, mluvil už ke mně ten strašlivej hlas.

DOKTOR: Woyzecku, on má aberratio neboli zmatení mysli.

WOYZECK (si dá prst na nos): V houbách, pane doktor, v houbách to vězí. Všimli si už, v jakejch vobrazcích houby rostou? To písmo by se mělo rozluštit.

Georg Büchner: *Woyzeck*

I.

Z vyšetření obžalovaného

*Provedeme-li podrobnou studii pacientova života předtím,
než u něj propukla duševní porucha, dojdeme
pravděpodobně k závěru, že příčinu prasknutí mozku
a cévy je třeba hledat v nezdárném způsobu života,
excesech a morálním úpadku.*

Johann Christian August Heinroth:
*Lehrbuch der Störungen des Seelenlebens oder
der Seelenstörungen und ihrer Behandlung*
(Učebnice poruch duševního života aneb
Poruchy duše a jejich léčba, 1818)

(Bodni ji, bodni tu ženskou, zabodni ji, ať umře...!)

Při policejním výslechu poté už se nedokázal rozpomenout, odkud ta slova vyšla ani čí hlas je vyslovil, řekl jen, že to bylo, jako když ho obří ruka zničehonic sevře kolem hrudi a práskne s ním o zem. A síla toho pádu byla tak, no, jak to říct, *omračující*, že se vlastně zdálo, jako kdyby se vůbec nic nestalo, jako kdyby ta slova ani nebyla vyřčena. Domluvil si s Johannou, že se ten den sejdou na Funkenburgu. Nebo přesněji řečeno: on úplně jistě nevěděl, jestli si něco domluvili. Když se viděli naposledy, přišla za ním ona a po hodně dlouhé době se ho dotýkala, ptala se na jméno jakéhosi vojína od městské stráže, protože si myslela, že ho zná, a on se potom zeptal, jestli by si s ním také někdy nevyšla, večery jsou teď dlouhé a světlé. Úkosem na něj pohlédla svými vlčíma očima s úsměvem, jímž ho z nějakého důvodu obdařovala často, pobaveným a zároveň trochu útrpným, asi jako když se člověk dívá na dítě, a odpověděla, že s radostí. Avšak nic určitého si nedomluvili, upřesnil, a oba policisté na něj jen nechápavě zírali. Jeden z nich byl konstábl s prořídlymi vlasy, seděl za těžkým dubovým stolem, druhý, podstatně mladší kolega, byl hubený a vyčouhlý. Mladší měl za úkol zapisovat, ale místo psaní si mnul palce a jazykem vlhčil rty, jako kdyby se mu přičilo být v téže místnosti s člověkem přistiženým při tom nejodpornějším činu, jaký si vůbec lze představit. W. pohlédl na své ruce. Teď už se netrásly. Právě kvůli tomu, ozval se po chvíli, se vypravil ke Zlaté huse už dopoledne. Nevěděl přece jistě, jestli se na schůzce domluvili, nebo ne, protože ona vlastně žádný slib nedala. Jenže

tam nebyla, když přišel. Nebyla ani u Warnecka, ani v Sandgasse, kde měla pronajatý pokoj u paní Wognitzové. Zřejmě odešla hned brzy ráno, anebo přes noc vůbec nebyla doma. A v té chvíli se poprvé rozhodl, že tam půjde. Půjde kam? zeptal se konstábl. Do Funkenburgu. Do zahradní restaurace. Třeba tam chtěla být včas, aby měla jistotu, že dostane stůl blízko muziky. Ale od pár známých, co tam postávali u starého pivovaru, se dozvěděl, že před nějakou dobou, hned po ránu, byla spatřena v Brühlu zavěšená do vojína Böttchera, přesně toho Böttchera on už přece znal od dřívějšíka, statný, vysoký chlap se zarudlou pletí, drsným knírem a strništěm na tvářích. Už je spolu viděl několikrát. Jednou to bylo v zahradách Bosens Garten. Procházel kolem nich dost blízko a rozhodl se, že nepozdraví. Ale copak na tom těm dvěma sešlo? Kráčeli do sebe zavěšení a Johanna měla oči jen pro toho druhého, usmívala se na něj, ale vůbec ne tak, jako se usmívala na něho, na Woyzecka, jako na dítě nebo slabomyslného, ne, usmívala se vstřícně, skoro by řekl přímo přidržle, a právě něco na tomhle úsměvu v něm potom dozajista vzkypělo, nevěděl, jestli ještě toho večera, nebo některý jiný den navečer, nebo možná dokonce i mnoho týdnů poté, ale byl tak rozhořčený a zoufalý, že si prostě nemohl pomoci a vyhledal ji v Sandgasse, i když mu to výslovně zakázala. Ale tehdy ještě přirozeně nemohl vědět, jestli je zase s tímhle Böttcherem, nebo jestli to je někdo jiný, a ani se to nedozvěděl, protože paní Wognitzová, u níž byla v podnájmu, se do toho vložila a koštětem ho hnala dolů jedno schodiště za druhým, a Johanna se potom postavila do okna a vyřvávala na celou ulici *sebral se a padal domů, Woyzecku, koukal odsud vypadnout, šťastnou cestu, šťastnou cestu...!* V tom okamžiku došla konstáblůvi trpělivost. Chce vědět, jak to bylo s vražednou zbraní. Měl už ji při sobě, když se poprvé vydal do Funkenburgu, takže hned dopoledne? Nebo až když pochopil, že se vdova Woostová

dala dohromady raději s tím druhým vojákem, jak on se to vlastně jmenuje? Tak jak se přece jmenuje? To poslední říká svému podřízenému, který se rychle probírá svými poznámkami a polohlasem drmolí. Blöttcher, říká a olizuje si koutky úst. Nebo si opatřil zbraň už dřív? A jak k ní přišel? W. si oběma rukama mne obličej. Za boha živého není s to pochopit, proč jim jde zrovna o tu zbraň. Snaží se vysvětlit, že tu čepel od šavle má už dlouho, nebyla celá, víc než polovina jí chyběla, uchovával ji v látkovém vaku podšitém kůží, ale neměla rukojeť. Takže se rozhodl provést ten čin už v okamžiku, kdy pochopil, že vdova Woostová nedodrží slovo a odešla ve společnosti toho vojáka, jakže se to jmenuje, Blechner? Ale tak to přece nebylo. Nerozhodl jsem se, namítá tak klidně a mírně, jak to jen svede. Všechno už bylo rozhodnuto předem, usuzuje konstábl. Jako kdyby mě kolem hrudi sevřela obří ruka a potom už nebylo nic. Jen lehkou u srdce jsem cítil, říká a dívá se dolů na své ruce sepnuté na kolenou. Zase se roztřásl. I konstábl pozoruje jeho ruce. Takže abychom se vrátili k dotyčnému dni, ozve se s významným pohledem na svého kolegu. A potom, když jste se dozvěděl, že vdova Woostová se nachází ve společnosti toho vojáka Böttchera, co se stalo pak? W. si přejíždí rukama od koutů vlasů přes čelo a oči k bradě a po krku. Teď se třesou ještě víc, celé tělo se třese. Pokouší se rozpomenout. Dny mu splývají jeden s druhým. On vlastně v posledních týdnech neměl kde bydlet, potloukal se, půjčoval si, kde se dalo, přespával, kde ho nechali, nebo venku, když ho vyhnali. Noci přece byly teplé a suché. Teď už ale konstáblovi opravdu došla trpělivost. Tak měl ji s sebou i tenkrát? ptá se a míní tím šavli. Ale W. neví, co odpovědět. To přece musej, pane konstábl, pochopit, člověk shromažďuje, co by se mohlo šiknout, čepel sice vejpl, ale třeba by se za něco dala vyměnit, něco k snědku. Nikdy ani ve snu by ho nenapadlo, že ji použije takto. A pak na to celé stejně zapomněl. Potkal

jsem pár známých zdola z hospody. Apatykáře a příručího z řeznictví Bona a pak oba Warneckovy učedníky. Chvilku jsem se u nich posadil, měli stůl ve stínu a pozvali mě. Takže jsi byl při té příležitosti opilý? Ne, nebyl jsem opilý! Jak jim to jenom vysvětlit? Jako by se ocitl na místě, kde nejsou žádné myšlenky. Pamatuje si vítr ve vysokých lípách, světlo prohánějící stíny listů po stále ještě prázdných stolech a po zemi pod nimi: na vzory kreslené rozechvělými listy a na to, jak se najednou cítil osvobozený od všeho, co člověka jinak tíží a dusí. Prázdný a bez tíže. Tíseň a tlak z ostatních těl v pohybu, která jinak jsou vždycky všude, kam se vrátne, hlasy, křik, to všechno s ním najednou nemá nic společného. Jako kdyby se vznášel někde mezi spánkem a bděním, tělo pohroužené do dřímoty, a přesto je pořád natolik při vědomí a má tak čistou hlavu, že k jeho smyslům všechno proniká s neztenčenou silou. Někdy mu připadá, že tohle je ten jediný opravdový stav. Teprve tehdy, když se ho okolní dění přestane dotýkat, dokáže upřít pozornost k tomu, co si chce vybavit a čím se chce v myšlenkách zabývat. Johannina pokožka tam, kde je nejobnaženější a nejbezbrannější, vzadu za uchem až dolů ke krku, v důlku na šíji nebo mezi lopatkami. Její hluboký, dutý smích, když ho do sebe pomalounku zavádí. Do slasti, tepla a vlhka. Ale to se jim vysvětlit nedá. Odvrací oči od konstábla, který na něj nepřestává zírat s vyzývavým, a přesto nechápavým výrazem, a sklopí je do klína, kde má ruce složené dlaněmi vzhůru. Ruce vraha. Teď už se netřesou. Vzpomíná, jak ještě dlouho poté, co zvonky odbily, spočívalo na nebi pod ochranou kostelních věží a domovních střech večerní světlo s nazelenalou měděnkovou září. Venku je spousta lidí a všichni vypadají, jako kdyby se nemohli odloučit od svých stínů. Jen ona žádný stín nenese. Vidí ji přicházet přes náměstí Rossplatz a prošedivělé vlasy jí září v posledním večerním slunci. Nejde však svým trhavým, rozhodným krokem jako obvykle, ale jako

kdyby znovu a znovu narážela do nějaké neviditelné překážky, nutí ji to uhýbat do stran a přitom jednou paží šátrá ve vzduchu kolem sebe. Ale je sama. Její kavalír ji zjevně opustil, nebo už dostal své. Kráčí s očima k zemi, ústa velká a křivá, jeden koutek otevřený, jak to často vypadalo, když pila, jako kdyby jí rty zkameněly ve výrazu nechuti a opovržení. Johanne, osloví ho, hned jak si ho všimla, zapotácí se krok stranou, ale není v tom vztek ani překvapení, prostě jako kdyby jí přišlo naprosto přirozené, že ho nachází právě tady. V tom okamžiku zapomněl na šavli zastrčenou v pouzdru, chtěl by vysvětlit konstáblovi. V tom okamžiku tam před ní klidně mohl stát nahý, jak vyšel z lůna své matky, čistý a nevinný. Říká, že ji doprovodí domů, a starostlivě ji chytne za loket. Ona neprotestuje, ale ani se mu nepodvolí a nenechá se vést. W. si stejně představuje, že kráčejí spolu, jako spolu kdysi chodívali a jak by spolu měli chodit pořád, jak si celý den, když ji hledal, v představách maloval, že spolu půjdou, zavěšeni do sebe a lehce jeden k druhému nakloněni. I když se mu lidi smějí. Tak ty zas běháš za tou děvkou? Kde se teď schovává, ta tvoje vdovička? Ani slovem se nezmíní, že ji hledá už od rána, neříká vůbec nic. A všechno je mezi nimi jako dřív, dokud nedojdou až k ní do Sandgasse a nevstoupí do domovních dveří, kde mu náhle vzteky vyškubne paži, jako kdyby ji snad chtěl ukrást, a těsně u jeho obličejě štěkne *dej pokoj a už za mnou nelez!* Teprve tehdy ji upomene na slib, který mu dala, že k tanečnímu pavilonu půjde s ním, ne s Böttcherem. Je klidný a vyrovnaný, ani nezvýší hlas. Ale ona mu dál řve přímo do tváře. Chce ji znovu uchopit za ruku, tentokrát aby ji uklidnil – oba stojí v domovních dveřích, venku na ulici se lidé zastavují a otáčejí, co že se to děje – a ona se obrátí a začne do něj bušit pěstmi. Ať jí nestojí v cestě. Křičí. Ať uhne. Křičí. Pořád tím ječivým, šíleným hlasem, který nezná. A pokud v tu chvíli popadne šavli, tak pořád ještě bez nejmenšího úmyslu ji

použít. Chce ji jen utišit. Ale ona ho mlátí dál, v té chvíli tvrdě, i do obličeje. A zároveň je na ní vidět, že chce přivolat některého z kolemstojících na ulici, přimět někoho z nich, ať ji vysvobodí (on by jí přece nikdy neublížil), a v té chvíli se on už neovládne. Pevněji sevře rukojeť, otočí šavli nahoru, a když se k němu nahýbá, snad jako kdyby se lépe chtěla opřít o jeho ramena, tvrdým úderem zasadí ránu přímo vzhůru. A jestli pak dál bodá a bodá, tak jenom proto, aby čepel vyprostil a ženu od sebe odstrčil. Její pohled je najednou vytřeštěný, rozšířený a otevřený, jakoby překvapením, a opatrným, skoro důvěřivým pohybem k němu obrátí tělo, prsa a krk, položí mu obě ruce na ramena a spočine mu hlavou v důlku na krku. Chce ji podepřít, jen něžně podepřít a odnést, ale když se pokouší zachytit její zvolna padající tělo, už ta pusa, kterou k němu natáčí vzhůru, není pusa, ale velikánský chřtán, a z něj se valí temná, černá krev. Má krev na prsou a na hřbetu rukou. Venku na ulici se v každé tváři zrcadlí jeho tvář a prozrazuje stejný údiv, jaký cítí on sám, stejný zmatek z toho, že to tělo, které právě teď držel v náručí, už nemá dost sil se udržet zpříma a padá k zemi. Pak už není možné šavli dál skrývat. Dívá se na ni, i oni se dívají. Rozhodí oběma pažemi a potácí se k nim, v pohybech se mu zračí urputnost, jako kdyby se to pokoušel vysvětlit. Oni ale vidí jen její krev na jeho rukou a na prsou, šavli pořád ještě drží v ruce, a zděšeně couvají. Někdo z dálky vykřikne *chyťte ho* a v té chvíli se on rozběhne dlouhými, nejdřív váhavými kroky, potom stále rychleji dolů po Sandgasse a od tamtud pryč na Rossplatz. Ačkoli mu většina lidí z cesty uhýbá, jiní běžící proti němu a jemu je jasné, že se musí zbavit šavle, vtom před sebou uvidí rybníček a šavli odhodí, ani se nepodívá, kam dopadla, a v té chvíli ho dav lapí a je konečně po všem, paní Woostová, jeho Johanna, je mrtvá, on to spáchal a teď je mrtvá.

Je sám v cele, kterou mu přidělili. Zamřížovaným oknem vysoko u stropu dovnitř padá světlo a přes den tam horký vzduch houstne tak, že se jen ztěžka dýchá, skoro se dusí, a proto se instinktivně stahuje do stínu v koutě. Tam celé hodiny vysedává na bobku s nohama skrčnými u prsou a ryje prsty do zdi, až se mu za nehty zadírá vrstva špíny a omítky. Na stěně jsou vidět stopy všech, kdo tu seděli před ním, sprostá slova pro pohlavní orgány a kresby vyškrábané do kamene, nedá se však rozpoznat, co znamenají. Napadá ho,

že holá stěna cely je jako kus rozpadající se kůže, kůže věz-
něných. Uvnitř se tísní spousta hlasů, i na vzdáleném konci
chodby, kde sedí ostatní vězni, on ale má v hlavě prázdno
a podivně nezvučné mlhavo. Slyší vědra, jak se venku na
dvoře zvrhávají, hlomození vozu taženého koňmi, když vjíž-
dí do podloubí, křik vozků, chřestění uzdy a řetězů, když
koně vypřahají a vedou do stáje. K odpoledni zvuky ocha-
bují, světlo v cele slábně, a jakmile padne tma, usne, ani si
to neuvědomí, a prospí celou noc spánkem vyčerpaných,
vyprázdněný a otupělý.

Časně za svítání, kdy do cely dopadá zatím jen slabé, šedavě
zrnité světlo, vchází dovnitř strážný se snídaní, doplní vodu
a vyprázdní latrínu. Snídaně sestává z chleba namočeného
do hrnku mléka a kávy. Jí a pije bezmyšlenkovitě, potom
do smrdutého kbelíku v rohu vykoná potřebu a znovu usne
a světlo dál putuje po rozdrásané kůži cely jako skleněná
baňka. Jakmile dokončí svou pouť podél pryčny, kde W. leží,
vejde strážný s obědem, miskou vodovaté polévky s několi-
ka kousky trupelnatého masa a chlebem. Strážných je víc,
ale většinou přicházejí jen dva. Jeden se jmenuje Wolf, štíh-
lý, vysoký a trochu shrbený starší muž se špičatým nosem
a vpadlými skráněmi, který každodenně vstupuje k němu
do cely, aniž zvedne oči z podlahy, a pohybuje se jistě, sko-
ro jako náměsíčník. Druhý se jmenuje Conrad, má široký,
strnulý a přímočarý obličej s kulatýma, pronikavýma oči-
ma a nad nimi mohutná klenutá obočí. Celý jeho obličej
vypadá jako vytesaný do dřeva. Conrad se s ním všemožně
pokouší pustit do řeči. Když má ranní službu on, ozývá se
jeho hvízdání, prospěvování a hlasitá samomluva už dlou-
ho předtím, než těžkými, šouravými kroky vstoupí dovnitř
se snídaní. Tohle je poprvé, co se dělím o chleba s vrahem,
říká a zamyká za sebou dveře. Chce vědět všechno, do nej-
menšího detailu. Kladla oběť při činu odpor? Pokud ano,

použila velkého násilí? Vypustila z úst nějaký zvláštní výrok *v okamžiku, kdy padla smrtící rána*, říká se přece, že lidi v posledním tažení dokážou vyslovit přímo jasnozřivé věci. A co to vlastně bylo za ženskou, s níž se zapletl, Woyzecku? Všichni přece víme, jak to s ženskými chodí, rty říkají jedno, srdce druhé, pokud vůbec nějaké srdce mají, ne jenom vlhký klín a hříšné myšlenky. W. neodpovídá, sedí na pryčně, oči sklopené k rukám. Vražedné ruce. Byla to ta nejněžnější bytost, jakou jsem znal, přímo anděl, vždycky měla maličkost nebo dobré slovo, aby podarovala chudáka. Conrad na něj zírá bezvýraznou tváří dřevěné masky. Pokud si v té věci něco myslí, pak nic neříká, vezme kýbl sloužící jako latrína a jde.

Při druhé či třetí návštěvě s sebou Conrad vede advokáta a zpovědníka. Ochotu a Trýzeň, jak jim W. posléze začne říkat.

Advokát a pastor jsou bratři, ale skoro ve všem jeden druhému protikladem. Advokát Hänsel je hbitý, rtuťovitý chlap. Chvilku nepostojí, bez ustání přechází v předklonu sem a tam, jako kdyby jeho dlouhý trup tlačil celé tělo k zemi, a to dodává hlavě s mžouravýma očima mírně ještětějšího vzhledu. Jeho bratr, pastor Hänsel, není od přírody rozložitý, ale je to impozantní postava, jako kdyby jeho tělo i duše samotným úřadem začaly kvasit. Zatímco si bratr advokát bere slovo, ztrácí nit, roztěkaně pobíhá od stěny ke stěně, zůstává pastor Hänsel stát ve dveřích, jako kdyby tam uvízl. I obličej mu tam zůstal vězet: protože vlastně jen jeho pohled vyjadřuje nevoli, jakou cítí, když očima bloudí mezi vězněm (W.) a dveřmi cely, v jejichž okénku se dosud rýsuje Conradův obličej.

Advokát Hänsel je však stále plný důvěry. Teď se od něj W. dozvídá, že jeho bývalý bytný, kolportér Haase, se za něj osobně postavil. Na jeho popud se začaly psát články

do novin a petice. Ve své nevyzpytatelné úslužnosti se Haase také dušoval, že nejenom on, ale i řada jeho známých a přátel v případě potřeby dosvědčí, že W. je od přirozenosti klidná a mírumilovná povaha, která by rozhodně nedokázala provést takový zločin, jedině snad ve stavu nejhlubšího pomatení.

Pokud se jeho případu dostane strážlivého prošetření, tak W. uvidí, že se všechno dá zase do nejlepšího pořádku!

Zatímco advokát pronáší všechna tato ubezpečení, jeho pohled už se ubírá někam jinam. Jednou rukou bouchá do dveří cely, aby upoutal pozornost strážného. Conradův obličej už se ale zračí v okénku, jako kdyby spolu s ním tvořil malbu, která tam visí celá desetiletí.

Ochota tedy odchází, Trýzeň zůstává.

Pastor Hänsel na něj shlíží s úsměvem, jenž ovšem není dost velkorysý, aby skryl znechucení, které cítí.

Hänsel (kněz). S tím neštěstím, které jste si přivodil, nic nesvedu, ale možná vám ve vašem velkém poblouznění mohu pomoci radou.

W. má ruce složené na kolenou. Když je rozevře, cítí je jako dvě rozjitřené rány. Co si člověk počne se svými rukama, když se z nich stanou otevřené rány? Nejsou k ničemu a osvobodit se od nich nedá. Dívá se na pastora Hänsela a v jeho pohledu se asi musela skrývat nějaká prosba, protože pastorovy tvrdé pohyby jako by na chvílku poněkud změkly.

Hänsel (kněz). Přišel jsem vám poskytnout radu ve vašem velkém poblouznění a neklidu, Woyzecku. A pokud to bude možné, zmírnit vaše muka.

(Johanno, Johanno...!)

Hänsel (kněz). Položil jste si někdy otázku, co pro vás Bůh zamýšlel?

Tak ubíhají dny a týdny.

Jednoho rána se Conrad dostaví ve společnosti dvou dalších vězeňských strážců a povídá, teď se koukal řádně chovat, Woyzecku, protože mu zrovna přišla nóbl návštěva.

Conrad mluví s pusou roztaženou do širokého úsměvu, jako kdyby ve skutečnosti měl na mysli něco úplně jiného, a jeho v tu chvíli napadne, že k žádnému soudnímu řízení nedojde, že nad ním vůbec žádný rozsudek nevynesou, nýbrž že se ho zbaví, jak se to dělá se zraněným zvířetem bez užitku, řez nožem napříč hrdlem nebo kulka do týla. A poprvé od chvíle, co ho sem převezli, se v něm zase vzedme kus té staré zloby, té věčné hanby zneuznaných, kterým nikdy nebylo dopřáno se bránit, nikdy nedostanou papír a tužku, aby napsali svým blízkým a drahým, nedovolí jim uspořádat své věci, než odejdou z pozemského života, a bůh ví, že on má něco dluhů k zapravení.

Ale když se to pokouší říct, v první řadě Conradovi, protože k tomu má nejbliž, ten ho tvrdě praští po hlavě a zkroutí mu lokty za záda. A takto propojeni, vězeň a bachař, klopýtají dlouhou chodbou, nahoru po schodech a do výslechové místnosti. Chvíli trvá, než mu dojde, že do téhle místnosti ho zavedli už před několika týdny. Ačkoli tentokrát je tu panstva víc, a nejen od policie. Přítomen je pan Richter, velitel věznice, i oba konstáblové, kteří ho vyslyšeli už minule. A za pultíkem stojí písař bez pohnutí, vypadá jako k smrti vyděšený. A také vězeňský lékař, starší korpulentní muž s ježatým obočím, jehož ostatní oslovují doktor Stöhrer. Přítomen je i advokát Hänsel se svým vytáhlým, bojácně předkloněným tělem a prchavým úsměvem.

Středobodem shromáždění však není ani jeden z těchto pánů, nýbrž starší člověk, jehož lze pro malý vzrůst v hloučku uniformovaných strážců a konstáblů jen stěží rozpoznat.

Pan dvorní rada Clarus se dostavil, aby vás vyšetřil, oznamuje velitel věznice Richter, když se trochu utišil poprask, který se zvedl po věžňově příchodu, a W. postrčili k této

drobné postavičce. Teď se laskavě vysvlékněte z věžeňských šatů.

Předstupují dva strážní, aby ho svlékli. Instinktivně se při doteku jejich rukou schoulí. Probouzí to v něm dávný instinkt, který ho vždycky ochromí, když se kolem něco děje a on se bojí rány nebo výtek. Náhle se mu oči na nikom v místnosti pevně nezachytí, postavy padají přes sebe jako kuželky. Třese se po celém těle, ale stráž je neúprosná. Jeden z nich mu pevně sevře ruce a druhý mu zatím svléká poskvrněné kalhoty a stahuje halenu přes ramena a hlavu.

Stojí teď v kruhu kolem něj, on uprostřed: nahý a roztržený. Jako zvíře. Někteří se nepokrytě smějí, jiní nestoudně upírají zrak k jeho rozkroku, kam si tiskne obě ruce. A další očima uhýbají, jako kdyby pohled na jeho zvířeckou ubohost byl na člověka příliš.

Jediný, kdo očividně postrádá zájem o něj, koneckonců stejně jako o kohokoli jiného, je onen droboučký dvorní rada. Při odstrojování vězně si Clarus otevírá velkou černou brašnu s mosazným zámkem, kterou postavil doprostřed stolu a z níž teď bez viditelného spěchu vyndává různé nástroje. Pak bere vězně za paži, nahmatává puls na zápěstí a po straně na krku, dívá se mu do obou očí, poslouchá dech trychtýřem, který mu přikládá k zádům a prsům, mačká a tiskne, kam se dá, i na hlavě.

No tak, Woyzecku, vyprávěl o těch hlasech, které prý slyšel. Kterým uchem že to bylo?

Smích v místnosti.

A jaký zvuk ty hlasy vyluzovaly?

Nový smích, lidé se spolu rozjařeně baví.

Znělo to jako šumění, nebo, jak bych to řekl, spíš jako voda...?

A když se W. tváří nechápavě, opakuje Clarus každé slovo velmi pomalu a s přehnanými gesty, jako kdyby opravdu mluvil s nedoslýchavým.

Bylo to tímhle uchem? Nebo snad tady někde nahoře?

Tvrdě mu klepne do lebky nad levým uchem, a když se W. na obranu pleskne oběma rukama do hlavy, pár lidí v místnosti se rozesměje. Dokonce dvorní rada se pousměje, byť trochu nuceně, jako kdyby chtěl dát najevo, že rozumí zábavě, ale jen povinnost a profesní čest mu brání se jí účastnit. Když smích odezní, napřímí se v celé své zanedbatelné výšce a s vážným výrazem ve tváři si odkašle.

Teď se všichni rače vzdálit, ať si s delikventem mohu promluvit mezi čtyřma očima. Písař zůstane.

Hlouček za obecného veselí opouští výslechovou místnost, zatímco písař zůstává nerozhodně a vystrašeně stát u svého pultíku. S jistou rozvláčností si dvorní rada skládá všechny vyšetřovací nástroje zpátky do velké brašny. Za stolem, na dosah od svého místa, má malý zvonek, propojený lankem na stropě s podobným zvonkem ve strážní budce hned za stěnou, aby si mohl přivolat pomoc, pokud by se delikvent choval násilně. Avšak dvorní rada nevypadá, že by se něčeho takového obával. Pohled, jímž vězně sleduje, je zkoumavý, ne zvědavý, pronikavý i lhostejný zároveň. Nakonec se v Clarusově suché tváři objeví něco velmi podobného úsměvu. Není to obyčejný úsměv, spíš jako kdyby kůže v obličejí pukla a odhalila hladký chrup.

Posadil se, obžalovaný, vyzývá ho dvorní rada a pohybem naznačí, ať si sedne na židli, přistrčenou k psacímu stolu, a ve chvíli, kdy se W. usazuje, už se písař za pultem hotoví k práci.

Clarus. Advokát Hänsel projevil dobrý úsudek a předem mi sdělil, že vyšetřovaný je klidné a mírné povahy. V podstatě. Odpovídá tento soud pravdě?

Woyzeck. K tomu se nedokážu vyjádřit, pane rada. To musejí jiní...

Clarus. Čin, který jste spáchal, byl tudíž zřejmě proveden v náhlé nepřičetnosti. Prostě jste musel přijít o rozum.

Dopustit se činu tak bestiálního a bez špetky výčitek svědomí, nadto na očích veřejnosti, se prostě jiným způsobem vysvětlit nedá, nebo co k tomu řeknete, obžalovaný, pokud jste ovšem nebyl při té příležitosti podnapilý, avšak oba konstáblové, kteří vás chytili, tvrdí, že opilý jste nebyl, tedy každopádně ne víc než obvykle. Je to tak? Byl jste pod vlivem omamných nápojů?

Woyzeck. Ne.

Clarus. Můžeme tedy tuto skutečnost zanést do protokolu, že delikvent neví, jak a proč tento čin spáchal, a že omamné nápoje nemají s touto věcí nic do činění?

Woyzeck. (...)

Clarus. Pocítil on vůbec nějakou hanbu nebo lítost nad tím odporným činem, jehož se dopustil?

Woyzeck. (...)

Clarus. Díval se mi laskavě do očí, když odpovídá.

Pokud byl prve v obličejí dvorního rady úsměv, pak se teď vytratil. Namáčí pero do kalamáře a píše. Potom zazvoní, ani nezvedne oči od papíru.

Strážný se objeví vzápětí.

Clarus. To je všechno. Pro dnešek může delikvent jít.

Ale možná v tom přece kus pravdy je, jak Clarus předpokládá. Pocit viny se nedostavuje. Připadá si prázdný, skoro beztlížný. Je to úleva nemuset Johannu ve dne v noci stále nosit v myšlenkách. Ale brzy přechází úleva v tušení, že tak to ve skutečnosti nebylo. Všechno přece mohlo proběhnout úplně jinak. Začne uvažovat, jak by to vypadalo, kdyby se ji toho dne nevydal hledat, nýbrž čekal ve Funkenburgu, jak tvrdil, že má v úmyslu. A proč si vůbec tak nutně musel opatřit k šavli rukojeť? A navíc s ní běhat jako blázen, k posměchu všech, kdo ho viděli chodit sem a tam a znovu a znovu se po ní vyptávat, a přitom neměl nejmenší ponětí, kam má namířeno a proč. Jak by to dopadlo, kdyby se uklidnil a zastavil? Třeba by za ním potom přišla, tak jako za ním přišla předtím, když se nepokoušel nic ovládat a řídit. Dřív nebo později ho vždycky vyhledala. Čím víc o tom uvažuje, tím větší v něm roste tíseň. Chtěl se jen vymanit z toho sevření, kterým mu úzkost svírala hrdlo, a proto se jako šílenec honil kolem dokola jako jedno z těch zvířat, které před sebou cirkusák štvál po kleci. Měl dlouhou tyč s hákem na konci, tedy ten trýznitel zvěře, aby se na něj zoufalé a vyhladovělé

zvíře nedostalo a nekouslo ho, a Henze jezdil se svým cirkusem štvaných zvířat po celé zemi a všude se lidi nechali zlákat a vsadili poslední drobné, aby se podívali, jak ta ubohá zvířata přešlapují v klecích, přestože bylo všem jasné, že jsou až příliš zdivočelá a vyhladovělá, než aby se vlastními silami dostala ke svůdně narafičené kořisti. Stejně tak by si určitě nahoře na Funkenburgu vsadili i na něho samotného, když tam pobíhal se svou trapnou půlkou šavle. *Najde ten upachtěnej blázen svou poběhlíci včas?*

Drásá rukou zeď a pokouší se současně ještě jednou, naposledy si vybavit její tvář. Ale její obraz je pryč, rozežraný, rozřezaný, to on sám ho rozřezal, kousek po kousku, a řve trýzní, jako křičela ta vychrtlá liška, nejcennější mezi Henzovými štvanými zvířaty, když se pod ní otevřela past a ona zůstala krkem uvězněná jako ve svěráku, diváci řičeli zuřivostí a tyčemi a násadami štoukali skrz mříž klece, aby to ubohé zvíře přinutili k pohybu.

Pořád v pohybu, nikdy ani chvilka klidu.

V tu chvíli zarachotí klíč v zámku a kdosi hlasitě vyřkne jeho jméno. Vysloví ho tak zřetelně a zvonivě, že ten hlas zprvu nepoznává, a když otevře oči, nepoznává ani celou, jen ostře řezaný obličej bachaře Wolfa, když se nad ním sklání a pevně mu přitlačí šermující paže k pryčně.

Můžeme dostat světlo? ozývá se mužský hlas, překvapivě hluboký a mírný, odněkud z cely.

Přišel za tebou kaplan, oznamuje Wolf a uvolňuje stisk rukou.

W. už mezitím kaplana poznal podle taláru a klobouku s okrouhlou střechou.

Copak on tu nemá světlo? ptá se kněz a přistupuje blíž. Tak mu ho okamžitě sežeňte!

Wolf otevře dveře a zamkne za sebou a chodbou zní jeho těžké, šouravé kroky. W. neví, jaká je denní doba, jestli pozdě večer, nebo časně ráno, a ta nejistota ho naplní nevolí.

Kdo poslal pro vězeňského kněze? Co provedl nebo řekl, že to zavdalo důvod k téhle návštěvě? Nevzpomíná si a zvláštní je, že si ani nepamatuje, co dělal, než usnul, ani jak dlouho tady sedí, dny, týdny nebo měsíce: nemá v čase žádný zachytný bod. Ví jediné, že je zima a že má kůži jako zdřevěnělou, když si prsty promne obličej.

Stíny na stěně se rozestoupí, jako když se roztáhne závěs, a vejde Wolf se světlem. W. slyší hlasy jiných vězňů a řinčení nádob a lžic. Takže je brzy ráno. Ale venku ještě není světlo.

Jsem otec Oldrich, představuje se kaplan pronikavě hlubokým, ale přesto vlídným hlasem. Zřejmě o tom nevíte, ale zavolal jste pro mě.

Ve světle, které Wolf odložil na hranu pryčny, si povšimne, že kněz je velmi mladý, pokožku má na hladce oholených tvářích lesklou a chladem zarudlou. Nemůže mu být víc než něco málo přes dvacet, ale je vysoký a urostlý, alespoň o hlavu vyšší než W.

Pastor Oldrich. Chápu, že tě trápí, co jsi spáchal.

Woyzeck. (...)

Pastor Oldrich. Nikdo se nestane vrahem z vlastní svobodné vůle. Něco takového by Bůh nikdy nedopustil.

Woyzeck. Přesto se to stalo.

Pastor Oldrich. Možná jsi to neprovedl z vlastní svobodné vůle, byl jsi smyslů zbavený, ve spárech něčeho, co jsi nemohl ovládnout.

Woyzeck. Jednal jsem nesprávně, porušil jsem zákon, vím to.

Pastor Oldrich. Nemluvím o zákonu, Woyzecku.

Woyzeck. Jako kdyby mě obří ruka chytla za prsa.

Pastor Oldrich. Jednal jsi proti své vůli, Woyzecku, a v tom smyslu také proti vyššímu Božímu rozumu. Proč by Bůh chtěl pro bytosti, které sám stvořil, něco jiného než věci rozumné, slušné a správné, po jakých i prostí lidé, jako jsi ty, v hloubi duše touží...? Zkus se nad tím zamyslet, Woyzecku.

Woyzeck. (...)

Pastor Oldrich. Bůh k sobě přijme i ty, kdo zbloudili z cesty rozumu, a odpustí jim, není hanbou to přiznat, pokud pocítíš dostatečnou vinu a lítost nad svými činy. Umíš číst, ne?

Vytáhne ze své široké sutany Bibli, bez okolků odhrnuje šosy na stranu, pak pokleká před prýčnu a pokyne, ať ho W. následuje. Opakuj po mně, vyzve ho a položí prst nahoru na otevřenou stránku. Třepotavý plamen svíčky listuje po stěně, jako kdyby i on sám byl knihou.

Pastor Oldrich. „Hledal jsem Hospodina, a vyslyšel mne, a ze všech přístrachů mých vytrhl mne.“

Woyzeck. ...A ze všech přístrachů mých vytrhl mne.

Pastor Oldrich. „Tento chudý volal, a Hospodin vyslyšel, i ze všech úzkostí jeho vysvobodil jej.“

Woyzeck. ...I ze všech úzkostí jeho vysvobodil jej.

Pastor Oldrich. „Nebo blízko jest Hospodin těm, kteříž jsou srdce zkroušeného, a potřebným v duchu spomáhá.“

Woyzeck. ...A potřebným v duchu spomáhá.

Pastor Oldrich. „Služebníků pak svých duše vykoupí Hospodin, a nebudou zkaženi všickni, kteříž doufají v něho.“

Woyzeck. ...Kteříž doufají v něho.

Zvedá oči, protože považuje modlitbu za skončenou. Ale kněz zůstává klečet s čelem opřeným o prýčnu a W. se v plápolavém světle dívá přímo na jeho obnažený týl. Bez kulatého klobouku na hlavě má pod vlasy podivuhodně bílý a křehce zranitelný krk. Jednou taky takhle pokleknu, stejně obnažený jako on před Božím mečem, pomyslí si.

Amen, říká kněz a vstane.

I W. se pokouší vstát. Ale nohy pod ním podklesnou a on zůstane na kolenou vedle mladého kněze, jako kdyby ho o něco prosil. Kněz se usměje, jako se člověk usmívá hloupostem dítěte, oběma rukama ho pevně uchopí za ramena a jedním rázem postaví na nohy.

Pastor Oldrich. Ale no tak, Woyzecku. Nebylo zamýšle-
no, abychom se tu v prachu plazili jako němé tváře! I tobě
bylo souzeno něco většího, i tobě, přestože to s tebou do-
padlo tak bídně.

Pak se nad ním pokřičuje a W. vstojí a se sklopenou hla-
vou přijímá požehnání. Wolf stál celou dobu v cele a čekal.
Teď znovu odemyká dveře a ztrácí se i s otcem Oldrichem
v chodbě. Ale už se rozednilo a v cele je tolik světla, že se
její stěny skokem zas přiblíží i se svými rozřezanými, vydla-
banými obličejí.

O pár dnů později je odveden do výslechové místnosti znovu. Když ho stráž vpustí dovnitř, jsou tam už doktor Stöhrer i dvorní rada Clarus. Tentokrát se vyšetření ujme Stöhrer, dvorní rada sedí nehybně za stolem. Stöhrer měří puls, poslouchá s dlouhou trubicí na uchu a ohmatává lebku shora i kolem dokola. Pak přistoupí k dvornímu radovi a něco mu šeptá do ucha. Clarus si v rychlosti udělá pár poznámek. Poté pohybem ruky vyzve lékaře a strážného, ať se vzdálí z místnosti, a Woyzecka, ať se posadí na židli, kterou strážný pod Clarusovým dohledem postavil zhruba na sáh od psacího stolu. Do té chvíle Clarus nevyřkl ani slovo, ani na pozdrav ne, a ukazuje násadou pera na lanko vedoucí od stolu podél zdi a stropní římsy ke zvonku na vnější straně dveří.

Pokud se vyšetřovaný dopustí nějakých nepřístojností nebo si vezme do hlavy, že nebude na mé otázky odpovídat zdvořile či správně.

Clarus má ve zvyku nahrbit se v týle a vytrčit hlavu z límce, že vypadá jako želva. Jeho scvrklý obličej se dokonce pokouší o cosi, co musí být zamýšleno jako úsměv, ale spíš to připomíná ostrou jízvu odhalující řadu malých zoubků stejně popelavých jako jeho tvář. Překvapivě jemným, skoro důvěrným hlasem vysvětluje, že jejich rozhovor odteď nebude považován za výslech ve vlastním slova smyslu, ale jeho záměrem bude ozřejmit, v jakém duševním rozpoložení se obviněný nalézal v době činu. Proto ať se cítí volně, může mluvit od srdce a nebude mu hrozit výtka ani trest. Je přímo v zájmu obou stran, a tak je nutné na to pohlížet, aby obviněný co možná nejstručněji a jasně osvětlil bližší okolnosti činu.

Clarus. Jak se to tedy má s těmi hlasy, které obžalovaný slyšel, jak uvedl při obou policejních výsleších, 4. a 7. června? Vnímá je přímo v souvislosti s činem, nebo při dřívější či pozdější příležitosti?

Dvorní rada ho pozoruje s hlavou na stranu a neměnou vráskou mezi obočím, jako kdyby každé jeho slovo vážil s podezřením, a tím se mu daří probouzet v něm ochotu vyhovět a uvádět věci na pravou míru. W. začne s vysvětlením, že toho dne vůbec žádné hlasy neslyšel, ani předtím. Tohle všechno musí být nedorozumění, pane rada. Pohybovalo se tam hodně lidí a taky tam hrála kapela, asi ne hned od počátku, ale později ten den. Bylo tehdy hodně teplo a je dobře známo, že za teplého letního dne se hlasy nesou lehce a daleko. A navíc zná hodně lidí a s těmi mluvil, vykládá a dál rozvíjí téma, i přestože vidí, jak se s každým dalším slovem, které pronese, dvornímu radovi vráska na čele stále víc prohlubuje, až ten nakonec zvedne ruku jako na obranu před vší tou výřečností.

Clarus. Dost té mnohomluvnosti, obžalovaný, stačí, aby krátce a bez okolků pověděl o bližších okolnostech ohledně toho cizího hlasu.

Woyzeck. Nevím, jestli to dokážu.

Clarus. Při policejním výslechu jste uvedl, že jste slyšel hlas, který řekl [čte]: bodni ji, zabodni ji, ať umře...

Woyzeck. Může to tak být. Nepamatuju se.

Clarus. Při jaké příležitosti byla tato slova vyřčena?

Woyzeck. Už si nepamatuju, pane rada.

Clarus. Můžete se alespoň pokusit vzpomenout, kdy jste ty hlasy slyšel naposled?

Woyzeck. Muselo to být v době, kdy jsem bydlel u kolportéra Haaseho. Nechal mě u sebe v podkrovní komůrce. Komín ji dělil na dvě části a na druhé straně za komínem pořád tak nějak praskalo.

Clarus. Tak nějak praskalo?

Woyzeck. Ano.

Clarus. A bylo by možné, obžalovaný, to praskání trochu blíž popsat?

Woyzeck. Jako větve a haluze, když fičí vítr.

Clarus. Blízko ucha, tak to myslel?

Woyzeck. O tom nic bližšího nemůžu říct, pane rada. Spíš to bylo tak trochu ze všech směrů najednou.

Clarus. Asi jste myslel, že se k vám blíží ta ženská, vdova po chirurgovi, jak jste dříve uvedl při výslechu.

Woyzeck. Ne.

Clarus. Tyto zvuky, hlasy, praskání, které jste, jak tvrdíte, slyšel, přicházely vždycky ve spojitosti s vdovou Woostovou, nebo jste je slyšel i v jiných souvislostech? A mohl byste mi říct, o jaké souvislosti v tom případě šlo?

Woyzeck. Jasně si vzpomínám, že jsem jednou slyšel hlas, který říkal *tak pojd' a tvůj čas nadešel*.

Clarus. A jak by se podle něj, obžalovaný, dala tato slova vykládat? Jako nabádání k činu?

Woyzeck. Ne, to vůbec ne.

Clarus. Jako výzva, abyste sám sebe sprovodil ze světa?

Woyzeck. Nevím, jak bylo zamýšleno ta slova vyložit. A to je pravda pravdoucí, pane rada.

Clarus. Tak dost, nechte toho. Mohl byste, co nejstručněji, nakolik jste toho schopen, vysvětlit, kdy a za jakých okolností se to stalo?

Woyzeck. Už si to moc nepamatuju, pane rada. Mohlo to být pár měsíců před tím.

Clarus. Před čím?

Woyzeck. Před tím, než se to stalo, pane rada. To, co –

Clarus. Vstoupil jste do hovoru s tím praskajícím hlasem?

Woyzeck. Kdepak, dostal jsem jasný a přímý pokyn, pane rada.

Clarus. Také do levého ucha?

Woyzeck. Ano.

Clarus. Můžete mi říct, zda jste to vnímal pouze sluchem, nebo se do toho zapojily i jiné smysly. Zrak, chuť nebo čich?

Woyzeck. Nechápu, pane rada.

Clarus. Viděl jste zároveň něco, když jste slyšel ty hlasy?

Woyzeck. No já... Já nevím... Člověk přece vždycky něco vidí.

Clarus. Teď mám ale na mysli tuto zcela určitou příležitost.

Woyzeck. Já nevím, jestli jste si toho někdy všiml, pane rada, ale některé dny je nebe plné světla, a přesto na nebi není slunce.

Clarus. [si něco zapisuje] A toho si, obžalovaný, při této příležitosti všiml?

Woyzeck. Někdo mi říkal, že za tím jsou zednáři, že prý mají moc sundat slunce z nebe dolů, a přesto prý bude světlo jako za nejjasnějšího dne.

Clarus. Odkud se zase berou tyhle nápady o zednářích?

Woyzeck. To se člověk doslechne od lidí, co potká. U jednoho jsem sloužil, mimochodem byl to šlechtic, a ten tvrdil,

že mají takovou moc, že stačí, když člověku přiloží jehlu k srdci, a je mrtvý. Můj otec to taky říkal.

Clarus. Váš otec?

Woyzeck. Můj otec byl bohabojný muž, na to vezmou jed, pane rada, poctivý a spravedlivý muž, ať se dělo, co se dělo. A vždycky tvrdil, že větší nebezpečí se dá čekat od služebníků koruny než od těch, co střeží jen peníze a dluhy.

Clarus. To myslíte duchovní? On byl proti kněžím?

Woyzeck. Můj otec byl toho mínění, že náš svět už je tak stvořený, že údělem jednoho je otročit, jinému zase byly dány vědomosti a moc, a že takoví se spojí do tajných spolků a postarají se, aby se nic z toho, co vědí, nedostalo ven k těm, kdo si nezaslouží to vědět.

Clarus. Opravdu?

Woyzeck. Jak uvidíš kráčet po nebi černé anděly, je to znamení, to vždycky říkal. Jednou se mi to zdálo. Ocitl jsem se na širokém, pustém poli, bylo to navečer a nebe ještě pořád světlé. A najednou se přihnalo mohutné hučení a přes nebe se roztáhla dvě černá křídla, bylo to, jako když se okno překryje hadrem, a padla tma jako za nejtemnější noci a na nebi se objevily tři žhnoucí čáry. Ta uprostřed byla trochu větší než ty okolo. To bylo znamení.

Clarus. Jaké znamení?

Woyzeck. Zednářů: s Bohem Otcem a Ježíšem Kristem a Duchem svatým sedícími z obou stran vedle něj. Tak oni se zdraví.

Clarus. Takže to má být znamení pozdravu? Neukázal by mi, jak se to dělá?

Woyzeck. To se neodvažuju, pane rada.

Clarus. Ale udělal jste to. Potají jste to udělal. Nenuťte mě, abych vás usvědčil ze lži.

Woyzeck. Ano, jednou jsem to udělal a málem to skončilo strašlivým neštěstím, pane rada. Stalo se to ve Stralsundu, když jsem se nechal naverbovat ke Švédům. Dostal jsem

rozkaz odvést zajatce, vojáka, na posádku k veliteli a pak jsem měl vartovat u dveří, dokud se velitel neukáže. A mě tenkrát napadlo, že místo obyčejného, nařízeného vojenského pozdravu provedu zednářské znamení, abych zjistil, jestli je velitel zednář, a když se objevil. . . Na mou čest, pane rada, nebylo to míněno vážně a moc jsem o tom nerozvažoval. Velitel kolem mě prošel, mně ruka vyletěla sama od sebe a to znamení jsem provedl. Chvíli to vypadalo, že mě velitel rovnou srazí k zemi. Ujišťuju jich, pane rada, že jsem se v životě tolik nebál. Ale místo toho mě pozval dál, nalil mi červeného vína a řekl, že když člověk něco ví, musí to pěkně říct. Přesně takhle slova padla. A potom řekl, že si to ještě zopakuju. . . Odpoledne jsme měli execírku, a než jsme se do toho dali, přišel velitel a já ho slyšel, že chce od feldvébla vědět, kdy že začal kašlat krev. A myslel tím mě, pane rada. To jsem pochopil hned, jak na mě upřeně koukal. A sotva jsme s execírkou začali, pocítil jsem to jako jehlu u srdce a bylo to, jako když se vám krev třepe v žilách jako ve flašce, a pak jsem cítil ránu do týla a potom už si nepamatuju vůbec nic, vím jen, že mě chlapi odtamtud odnášeli v mdlobách. Stalo se to, jak povídám, pane rada, nepřepřeháním.

Ale Clarus neposlouchá. Natáhl se přes psací stůl a prudce škube lankem, které vede ven ke strážci. Zvenku zařinčí zvonek a vzápětí se ve dveřích vynoří strážný.

Clarus. Požádejte doktora Stöhrera, ať sem přijde.

Doktor je tam okamžitě, jako kdyby čekal za dveřmi. Znovu se otevírá velká černá brašna a znovu se objeví nástroje různých velikostí. W. se na povel zvedne, znovu se svlékne a vůbec nechápe, co tohle pozdvižení znamená. Ticho. Doktor Stöhrer naslouchá rourou. Dvorní rada píše.

Doktor Stöhrer. Ten muž je bez vady, pane rada.

Clarus. [*ani oči nezdvihne*] Tedy dobrá. Obžalovaný může pro dnešek jít.

Z vyšetření obžalovaného (I)

Co se jeho zevnějšku a tělesného zdraví týče:

Pohled, výraz obličeje, pohyby a řeč zcela nezměnné, barva tváře poněkud bledší z nedostatku čerstvého vzduchu a pohybu; dýchání, tělesná teplota, jazyk bez příznaků.

Dále vyšetřovaný ujišťuje, že spí klidně a pokojně bez rušivých snů, že má chuť k jídlu a stolice je v pořádku. Obě posledně jmenované záležitosti dotvrzuje i velitel věznice Richter, který dodává, že Woyzeck si během svého pobytu v cele ani jednou na žádné útrapy nestěžoval.

Oproti tomu jsem si ale povšiml, že třas v celém těle, který jsem pozoroval hned od první chvíle, neustává, zejména když ho navštívím nečekaně, a že puls je sice pravidelný a stejnoměrný, avšak těžší a rychlejší, a nadto, když jsem ho měřil během rozhovoru, mírně zneklidněl a srdce bilo mohutněji a výrazněji a s větší silou než za přirozené situace. Naopak když byl o mém příchodu zpraven s půlhodinovým předstihem, k čemuž jednou došlo, znamenal jsem tyto změny v podstatně menším rozsahu.

V místnosti je slyšet jen skřípění hrotu pera, jak ho Clarus vede po listu papíru, namáčí do kalamáře a znovu píše. Potom pero odloží do stojánku a s prsty propletenými pod bradou pozoruje vyslýchaného, jehož to znejistí. O co tu jde? Očekává se, že teď před dvorním radou přizná ztrátu rozumu, nebo co se tím myslí?

Toho dne však Clarus zřejmě pojal o vězňovu osobu hlubší zájem a hodlá se ho vyptat na jeho učednická léta. Podle protokolu jste jistou dobu strávil u vlásenkáře Steina. Je to tak?

To bylo po matčině smrti, odpovídá W. a dodává téměř omluvně: žádné velké učení to nebylo, nejvíc ze všeho jsem hlídal děti.

A váš otec? ptá se dvorní rada a škrábe konečky prstů do stolu, jako kdyby to byly drápy, ten, co se stavěl proti duchovenstvu, budižkničemu jako vy sám, odvažoval bych se hádat!

Ano, co říct o tomhle otci? Stephan Majorewsky Woyzeck, nebo Woyetz, jak si nechal říkat. Zní to víc francouzsky. Francouzsky elegantní byl i postavou, ale pohyby měl neohrabané, při chůzi se nakláněl dopředu, a čím rychleji kráčel, tím to bylo nápadnější. Měl malé, půvabné, citlivé ruce a stejné zdědil i syn. A cosi v něm, ochota, horlivost a snaha se zavděčit, nejen že probouzelo u zákazníkům důvěru, ale zamlouvalo se i kumpánům, s nimiž chodil pít. Říkali mu Polák a občas se v opilosti dokázal pořádně rozohřít, to pak

zbrunátněl ve tváři a chrлил hrozné litanie v jazyce, v němž byl vychován a z něhož se syn naučil jen útržky, jednotlivá slova nebo výrazy, jako *proszę państwa, co u pana słychać* a *kurwa*. (To poslední je pouze jedna z mnoha nadávek, které ze sebe v nestřežených chvílích sypal. Když věděl, že ho ostatní vidí nebo slyší, nevyšlo mu nikdy přes rty ani jediné bezbožné slovo, to pak byl samý úsměv a vlhký, úlisný lesk v očích.)

To otec trval na tom, že děti budou chodit do školy. Matce bylo všechno kromě těch nejhmatatelnějších věcí zcela lhostejné. Prostřednictvím vlivného zákazníka se Majorewskému podařilo dostat své starší děti do Ratsfreischule hned u Pleissenburgu, staré kasárenské pevnosti. Každý den chodí W. spolu se sestrou do školy. Jednou ráno, když přecházejí přes tržiště Marktplatz, padá z nebe sníh úplně svisle dolů, že to kolem nich vypadá jako sloupový sál. On má skoro pořád strach. Sestra Lotte se naopak nebojí nikdy, přestože je o dva roky mladší. Za tu nebojácnost jí daruje korunu. Vidí korunu vznášet se sotva ve vzdálenosti natažené paže nad její hlavou. Sněhová koruna protkaná stříbrem.

Všichni sedí pohromadě v jedné vymrzlé třídě, alespoň třicet dětí různého věku, i Lotte se svou korunou. Učitel je mladý muž, chudý student teologie, má ztuhlé, promrzlé prsty a ochraptělý, přidušený hlas, který zní jako rozvrzané dveře, a děti ho rády napodobují. Učitel stojí často otočen zády k nim, když mluví, jako kdyby jimi opovrhoval nebo se sám za sebe styděl, možná obojí. Děti vyučuje katechismu a biblické nauce. Každopádně se W. alespoň naučí jakžtakž číst a psát.

Na jeho vztahu ke slovům a písmenům je ale něco podivného: vnímá je jako živé věci. A jako živé věci je nutno slova nejprve přemluvit, ať se otevřou a vypustí svůj význam ven, a jakmile to udělají, zůstanou na papíře ležet bleďá jako vosk, jako prázdné domy, skořápky, které tu zbyly po něčem, co

v nich kdysi bylo a teď už není. Často si ty prázdné skořápky slov přesouval v hlavě z místa na místo a vůbec si nebyl jistý, k čemu jsou dobré. A to platilo i pro těch několik málo polských slov, která se naučil od otce a která se mu později ještě hodila, když jako voják přecházel přes močály na protějším břehu řeky Memel, kde nebylo co jíst, jediná voda k pití byla otrávená rozkládajícími se mrtvolami a jediný způsob, jak si uchovat zdravý rozum, bylo zpívat si ta polská slova přímo do pusta a prázdna.

Dětství si pamatuje jako první dobu tajemných znamení. Ne písmen, ale těch druhých znamení. Jedním z prvních je koruna, kterou daroval své sestře. Ale jsou tu i další: jako třeba černý kominický klobouk, znamení nebezpečí; kříž děleného okna, jehož dlouhý stín se rozpíná po zemi na dvoře a stává se bledým jménem Božím; hodinové ručičky na radniční věži odměřující čas, nejen čas ubíhající s denními hodinami, ale i nebezpečný čas sunoucí se pozpátku; červený kohoutí hřebínek; výhrůžně naostřená špice dřevěného kolíku na zalígrování dveří do kadibudky; květinový vzor kachlů na kuchyňských kamnech, prokvetlý bledými žilkami: lodyhami tenkými jako nitky a stopkami lístků, kterým neodolá a musí po nich jezdit prstem, jak se vzájemně proplétají a rozplétají, hlavně když v nich matka zatopila a stříbrné nitky květů ho hřejí do bříšek prstů. Prstové květiny. I on má takové. Pro každý prst jeden květ. Vyrývá znamení do zdi, nožem vyřezává linky do dřeva nebo patami hloubí vzory do šterku a jílu ve dvoře. Ohrazuje, uzavírá, upevňuje, staví. Občas mu připadá, že celý jeho život se dá číst jako sled znamení. Lidí kolem něj ani události, které se přihodí, nejsou skutečné, dokud pro ně nenajde místo v nějaké souvislosti, kterou sám obsáhne. Jakmile se přesunou byt jen kousínek mimo jeho vlastní okruh myšlenek, už jim nerozumí. Sestře je přirozeně tohle všechno lhostejné. Zapomněla jsi korunu, volá za ní zmateně a Lotte hodí

korunu na zem a dupe po ní a hlasitě, pronikavě na něj křičí *blbče, darebáku, blázne!*, jak to občas slyší od učitele. Nevadí ale, kolika nadávkami ho zahrnou: znamená tohle všechno přestojí, jsou dokonce trvalejší než jejich vlastní nositelé a visí ve vzduchu ještě dlouho poté, co padla poslední rána.

Byli jsme chudí, vysvětluje Clarusovi, moje matka to neměla s pěti dětmi lehké, aby je vychovala. Ani můj otec, chtěl by dodat, kterému se po letech pití ruce tak trásly, že v nich břitvu ani nůžky pevně neudržel.

Maria Rosina si dřív brala prádlo na vyprání, ale poslední léta jí nezbylo než pracovat u pana Rossnera, který mimo jiné provozoval barvírnu u Grimmaische Tor. Tam, kde se otec chová vůči zákazníkům a jakékoli vrchnosti povolně a slabošsky, je matka pevná a tvrdá jako skála, ale zároveň jakoby zevnitř vykotlaná, a její vůle si na pomoc nemusí brát slova ani posunky, a přesto je neústupná. Nejvíc si pamatuju její ruce: se skvrnami od louhu, zbrázděné mozoly a drsné léty odírání o valchu. Rossnerova prádelna nebyla velká, ale pořád měli všichni naspěch, aby se s prací vypořádali, nejdřív vyprat ložní prádlo od lepších lidí a měšťanů, všude samý shon a pobíhání, baliči, poslíčci, jedny pradelny třídíly na vyvářku, jiné zas dlouhými vařečkami míchaly ve vanách a kolem nich stály ve vzduchu hutné výpary potu z podpaží a čpavá pára z prádla.

Jednou museli oba sourozenci jít s matkou do prádelny, už si nepamatuje proč. Hráli si na honěnou mezi vanami s prádlem, pletli se ženským pod nohy, schovávali se do prádelních košů, Lotte měla svůj, on také. Koše byly vysoké jako dospělý člověk, teď už nechápe, jak se do nich mohli vydrápat. Oba lechtá v břiše vědomí, že co nevidět si někdo přijde pro zavhláá prostěradla a odveze je na mandl. Nevybavuje si Rossnerovu zuřivost, když je nakonec odtamtud vytáhli, ani na ten výprask, jaký oba, i Lotte, dozajista dostali, ani matčino zoufalství bez pláče, když ji Rossner vyplísnil

před ostatními ženskými a přišla o zaměstnání (*jen považte, ona si přivede děti, aby starýmu zasvinily prádlo*). Tohle všechno si uvědomil, až když mu o tom vyprávěla jeho pěstounka, a to jí zněl v hlase triumf: jako kdyby chtěla dokázat, že jeho matka nikdy k ničemu nebyla. Jediné, co mu zůstalo z toho dne, je vzpomínka dítěte v jeho nitru. Lechtivý požitek, když ležel kůží i dechem vydaný všanc tmě prostěradel, jen se sporým světlem pronikajícím do košíku štěrbinami mezi splétaným lýkem, pocit, že je chráněný a současně všemu vystavený, protože věděl, že každým okamžikem bude přistižen. Ale co ho chránilo nejvíc ze všeho, bylo vědomí, že Lotte leží v jiném, úplně stejném košíku, sice nedostupná, ale přesto tam je, hned vedle něj, potichu jako on, a v jeho představách se koše na prádlo proměnily ve dva košíky ze splétaného rákosu pro nemluvně, vypuštěné z Herodovy ruky na temnou říční vodu, nad níž se vznášely páry z prádla jako dlouhé, temně modré závoje. Nahoře na sestřině košíku byla červená lucerna ve tvaru koruny, a tak ji mohl následovat. Jako vždycky: ona vpředu, on v závěsu. Pak usnul a zdálo se mu, jak se přes vodu natahují dlouhé černé háky, lodní háky, a přitahují si je k neviditelnému břehu.

Krátce poté Maria Rosina zemřela. Možná byla nemocná už tenkrát, stále horečnatější a churavější, a ten kašel ve vpadlých prsou nosila dlouho. Byla tak vyhublá, že když ji nemoc opravdu začala sžírat, vlastně si nikdo žádného rozdílu nepovšiml. Sama si nikdy nepostěžovala. Jen sesychala a byla čím dál málomluvnější, zevnitř tak vyhlodaná, že bylo slyšet, jak se jí kašel šourá tělem jako zvíře, které nemá stání, a nakonec ji vlastní nemohoucnost zevnitř sevřela do náručí. Pokoj se plnil truchlícími, které nikdy předtím neviděl. Všichni k němu napřahovali dlouhé ohnuté paže jako háky, přitahovali si ho k sobě a mumlali nesmyslná slova plná vážnosti, možná jen chtěli obejmout svá vlastní nacházející neštěstí.

Ze samotného pohřbu si mnoho nepamatuje, jen že byl ledový zimní den a do tváře bodala tvrdá, ostrá zrnka sněhu a že to bolelo stejně, ať stál nebo šel, ať jen pozoroval nebo ty cizí lidi poslouchal, jako kdyby samotné denní světlo zářilo pro něj v té chvíli zhola nesrozumitelným jazykem. Sotva věděli, že matka existuje, a pak už tu najednou není. Ona byla v jeho světě jediná, kdo neměl vůbec žádné znamení, možná proto, že to znamení, které patřilo jí, zároveň pojímalo i všechny ostatní.

Doktor neměl jiné vysvětlení příčiny její smrti než úbytě. Bylo jí teprve dvacet šest let. Neměla sílu žít. Nebo život neměl dost síly pro ni.